

Relația dintre funcționarea familiei și aptitudinea copilului de a decoda mesaje nonverbale

Giorgia Karina Mindu
SNSPA Bucharest

This paper's purpose is to evaluate the relationship between family functioning and the child's ability to decode nonverbal messages as well as with the perceived intimacy among the family members. In addition, the existence of a significant correlation between the child's perspective on the family functioning and the development of the child's social skills was tested. For these purposes 90 people were evaluated (30 families, each consisting of mother, father and child), using the Family Assessment Device, Social Skills Inventory, Intimacy Scale and Profile of Nonverbal Sensitivity. The results suggest that family members have similar perspectives on the family functioning, agreeing that each of the members is aware of his responsibilities within the family and respects them, to other members' emotional comfort. Moreover, the child's abilities to understand and receive nonverbal messages do not depend on the level of intimacy in the relationship with the parents, nor on the overall family functioning.

Keywords: family, nonverbal communication, interpersonal sensitivity, social skills

Address of correspondence: Giorgia Karina Mindu, State University for Political Sciences and Administrative Studies, College of Communication and Public Relations, 6-8 Povernei St., Bucharest, Romania, email: karina.mindu@yahoo.com

În viața de zi cu zi, întâlnirile cu alți oameni sunt inevitabile, la fel și formarea unei prime impresii despre fiecare în parte. Ambady, Bernieri și Richeson (2000, în Weisbuch & Ambady, 2010) susțin că „oamenii sunt predispuși la a realiza aprecieri instantanee despre ceilalți și a-i integra astfel în categorii sociale în scopul simplificării lumii sociale din care facem parte”. „Este nevoie de mai puțin de 10 secunde pentru ca oameni care nu ne cunosc să realizeze inferențe în legătură cu trăsăturile noastre de personalitate, orientarea sexuală, popularitatea, slăbiciunile și așa mai departe. Cu alte cuvinte, aspecte ale personalității sunt vizibile pentru străini, expuși doar pentru scurt timp la comportamentul nonverbal al celor priviți” (Weisbuch & Ambady, 2010).

Sensibilitatea interpersonală, relaționată cu comportamentul nonverbal, se referă la acuratețea și/sau gradul de adecvare al percepțiilor, judecăților, precum și răspunsurile pe care le avem unul cu privire la altul. Toate acestea contribuie semnificativ la modul în care oamenii interacționează în viața de zi cu zi. Dar pentru ca aceste abilități sociale să se dezvolte, este necesar ca în timpul formării personalității, copilul să învețe aceste comportamente, modul în care să le recunoască și să le utilizeze corect. Aceasta se realizează progresiv, prin observare și condiționare, apoi prin propria analiză și luarea propriilor decizii. Etapele menționate au loc în timpul socializării și încep încă din primele zile de viață, iar cum copilul intră în contact cel mai mult cu părinții în această perioadă a dezvoltării, cunoștințele, valorile, atitudinile și comportamentele necesare adaptării la societatea de care aparțin sunt furnizate de părinți. Nivelul

dezvoltării sensibilității interpersonale poate fi deci influențat de mediul familial.

Comunicarea nonverbală

„Prin „comunicare“ vom înțelege orice transmitere a informațiilor, ideilor și emoțiilor de la o entitate socială (persoană, grup uman, colectivitate) la alta prin intermediul mesajelor.” (Chelcea, 2005, p. 13). Comunicarea poate lua două forme: verbală și nonverbală. Diferența dintre cele două este aceea că informațiile sunt transmise pe cale orală sau scrisă în primul caz, și pe alte căi în cel de-al doilea.

Comportamentul nonverbal se definește printr-o varietate de comportamente destinate a comunica, însă fără a utiliza conținut lingvistic. Acestea includ: expresivitatea facială, zâmbetul, contactul vizual, mișcările capului, gesturile realizate cu mâinile, postura (postura corporală deschisă ori închisă, înclinarea corporală înainte sau înapoi). Deoarece fața este pânza principală utilizată pentru a exprima emoțiile diferite pe cale nonverbală (Ekman, 1965, în Feldman Barrett & Salovey, 2000), abilitatea de a citi expresiile faciale este deosebit de importantă și astfel, o componentă esențială a inteligenței emoționale. Expresiile faciale sunt privilegiate în comparație cu alte canale de comunicare nonverbală, cum ar fi mișcările mâinilor sau corpului. Expresiile faciale par a fi cele mai supuse controlului conștient (Zuckerman, DePaulo și Rosenthal, 1986, în Feldman Barrett & Salovey, 2000). Oamenii își concentrează atenția mai mult pe proiectarea propriilor expresii faciale și perceperea expresiilor faciale ale altora decât în cazul altor canale (Noller, 1985, în Feldman Barrett & Salovey, 2000) și,

adesea, chiar mai mult decât se concentrează pe comunicarea verbală (Friedman, 1978, în Feldman Barrett & Salovey, 2000). De exemplu, atunci când mesaje inconsistente sau mixte sunt comunicate prin intermediul diferitelor canale de comunicare, cum ar fi o expresie facială pozitivă cu un mesaj verbal negativ, expresia feței tinde să cântărească mai greu (Carrera-Levillain și Fernandez-Dols, 1994; Fernández - Dols, Walbott & Sanchez, 1991; Mehrabian & Ferris, 1967, în Feldman Barrett & Salovey, 2000).

O parte din mesajul transmis este preluat de gesturile realizate cu mâinile care, deși aflate sub control conștient, dau uneori informații despre înșelătorie. Abilitatea de a decodifica acest tip de mesaje este importantă pentru viața de zi cu zi a fiecăruia, pentru a ne putea forma opinii corecte despre ceilalți, fiind utilă inclusiv în domenii ca medicina (unde pacienții pot încerca să înșele medicul pentru a obține beneficii) sau justiția (unde identificarea declarațiilor mincinoase este esențială pentru investigații și procese).

Ar fi greu de găsit o arie în studiul comportamentul uman în care studiul acestuia să nu fie inclus; ne putem gândi la utilitatea acestor mesaje în situații cu care ne întâlnim în fiecare zi. De exemplu, utilizăm comportamentul nonverbal în relația cu cei apropiați pentru a le arăta ce simțim sau pentru a seduce, două persoane pot transmite un mesaj fără sunet pe care o persoană din aceeași cameră să nu îl remarce. Vizitând o țară a cărei limbă nu este cunoscută, gesturile cu mâinile pot fi de real ajutor atunci când sunt necesare primirea sau oferirea indicațiilor, fiind important a se reține că gesturile nu au aceleași semnificații în toate culturile, iar pentru persoanele surdo-mute această formă de comunicare este vitală. Comportamentul nonverbal are un rol important în îngrijirea medicală. Unele indicii emoționale transmise de către pacienți reflecta starea lor sănătate, simptome ale unei boli. Acesta include indicii cu privire la dureri fizice (Prkachin, 1992; Patrick, et. al, 1986, în Roter, Frankel, Hall & Sluyter, 2006) și suferință fizică și psihică (Hall et. al, 1996, în Roter, et al, 2006). Boala coronariană este asociată cu expresii distinctive vocale și faciale. În rândul pacienților cu boala coronariană, episoadele de ischemie corespund cu mișcări faciale asociate cu furia. Medicii se folosesc de asemenea de indiciile transmise de pacienți în procesul de diagnosticare, precum și în evaluarea progreselor clinice și a bunăstării generale.

Berry și Penebaker (1993) susțin că este posibil ca exprimarea nonverbală a emoțiilor să aibă o oarecare legătură cu starea de sănătate. Atunci când oamenii sunt nevoiți să inhibe în mod conștient exprimarea emoțiilor, crește riscul apariției unei varietăți de probleme de sănătate. Este deci importantă încurajarea manifestărilor de ordin afectiv, iar copii primesc primele astfel de exemple în cadrul familiei, observând părinții.

Sensibilitatea interpersonală

O bună interacțiune socială implică sensibilitate interpersonală, adică aprecierea corectă a sentimentelor, afectelor și comportamentului celorlalți, dar și abilitatea de a comunica indicii în scopul de a obține răspunsurile dorite de la ceilalți. Astfel, atât abilitățile de a judeca și a judeca corect au funcție adaptivă în interacțiunile sociale (Ambady, Hallahan & Rosenthal, 1995, în Hall & Bernieri, 2001). Este important a se face diferența între abilitățile sociale, respective cele de primire, transmitere și control al informațiilor interpersonale pentru a fi înțeles modul în

care se realizează comunicarea. Abilitățile de bază în comunicarea socială aparțin celor trei clase: abilități în transmiterea (corectă, în conformitate cu ceea ce se intenționează), în primirea (recunoașterea corectă a emoțiilor celorlalți) și în reglementarea sau controlul comunicării informațiilor interpersonale.

„Este nevoie de mai puțin de 10 secunde pentru că oameni care nu ne cunosc să realizeze inferențe în legătură cu trăsăturile noastre de personalitate, orientarea sexuală, popularitatea, slăbiciunile și așa mai departe” (Weisbuch & Ambady, 2010). Deși o parte din aceste prime impresii pot fi corecte (Rule & Ambady, 2008a, în Weisbuch & Ambady, 2010), unele însă pot să fie greșite (Macrae & Martin, 2007, în Weisbuch & Ambady, 2010). Indiferent de acest aspect însă, opinia formată determină modul în care îi tratăm pe cei cu care intrăm în contact, iar acest fapt le poate influența viețile. Un astfel de exemplu este relația profesor - elev. Studiul lui Clifford și Walster (1973, în Rule & Ambady, 2010) arată că profesorii consideră că elevii mai atrăgători au mai mari șanse de succes, iar Rosenthal și Jacobson (1968, în Rule & Ambady, 2010) au indicat că așteptările privind capacitatea elevilor de învățare au o influență semnificativă asupra succesului academic al acestora. Deci, „impresia profesorului în legătură cu activitatea unui copil ar putea avea o influență mai mare asupra progresului școlar decât inteligența” (Rule & Ambady, 2010, p. 1).

Importanța abilității de a înțelege corect mesajele transmise pe cale nonverbală este subliniată și de meta-analiza realizată de Davis și Kraus (1997, în Hall & Bernieri, 2001) conform căreia aceia mai pricepuți la a emite judecăți precise în legătură cu ceilalți tind să fie mai inteligenți, mai complecși din punct de vedere cognitiv, mai puțin dogmatici, mai bine adaptați și mai orientați interpersonal.

O modalitate prin care este evaluată sensibilitatea interpersonală este aceea a „feliilor subțiri” (*thin slices*), ce reprezintă un extras de comportament, scos din context. Durata acestora este scurtă: mai puțin de cinci minute, de multe ori de ordinul secundelor, însă există dovezi care arată că „durata expunerii nu afectează acuratețea evaluării” (Ambady & Rosenthal, 1992, în Hall & Bernieri, 2001, p. 91). De obicei, durata aleasă variază între două secunde și cinci minute, imaginile dinamice fiind extrase aleator din primele câteva minute, din câteva minute de la mijlocul și finalul unei interacțiuni. Dorind să afle ce trăsături de personalitate influențează performanța în cadrul acestui tip de evaluare, cercetătorii au studiat persoanele cu scoruri mari la teste ca *Profile of Nonverbal Sensitivity* sau *Interpersonal Perception Task*. Au aflat astfel că acestea tind să fie mai puțin dogmatice și machiavelice, mai democratice, extraverte și adaptate social decât cele cu scoruri joase, fiind evaluate ca populare și ca având un nivel al sensibilității interpersonale mai ridicat de către cei apropiați, care îi cunosc bine (clienți, profesori, parteneri de cuplu) (Funder & Harris, 1986; Rosenthal et. al, 1979, în Hall & Bernieri, 2001).

Abilitățile sociale

Cercetările cu privire la abilitățile sociale implicate în interacțiunile sociale adaptive și pozitive au început odată cu intenția psihologilor de a defini și măsura inteligența socială. Inteligența socială presupune acuitate socială (Marlowe, 1986; O'Sullivan, 1983, în Riggio, 1989/2003), dar și abilitatea de a recepționa, decodifica și interpreta în mod corect informațiile cu privire la emoțiile proprii

persoane, dar și ale celorlalți. În plus, aceasta presupune transmiterea informațiilor emoționale adecvate fiecărui context social. Astfel, capacitatea de a detecta starea emoțională a celorlalți prezice popularitatea în rândul copiilor (Norwicki & Duke, 1992, în Riggio, 1989/2003) și o bună funcționare a relației în cuplurile căsătorite (Noller & Feenay, 1994, în Riggio, 1989/2003).

Măsurarea abilităților sociale este importantă pentru o serie de arii ale psihologiei. De exemplu, un nivel ridicat al acestor abilități prezice existența abilităților de conducere și succesul managerial (Groves, 2002; Halverson, Murphy & Riggio, 2002; Riggio, Riggio, Salinas & Cole, 2003; Riggio, 2001, în Riggio, 1989/2003). În general, abilitatea de a recunoaște expresiile faciale prezice un succes mai mare la locul de muncă și în școală. Psihologii clinicieni și consilierii au dezvoltat metode comportamentale de evaluare a abilităților sociale, iar antrenamentul acestora este adesea componentul central al multor programe de tratament și intervenție (Curran & Monti, 1982; Duan & O'Brien, 1998; Piffner & McBurnett, 1997; Trower, 1984, în Riggio, 1989/2003). Multe studii au demonstrat o asociere pozitivă între performanțele academice și sensibilitatea nonverbală (de exemplu: Halberstadt & Hall, 1980) și pentru expresii faciale, în special (Izard, 1971; Izard, Fine, Schultz, Mostow, Ackerman & Youngstrom, 2001; Nowicki & Duke, 1994, în Riggio, 1989/2003). În timp, elevii cu mai bune abilități nonverbale înregistrează îmbunătățiri și la nivelul abilităților cognitive, probabil deoarece aceștia sunt mai în măsură să răspundă așteptărilor favorabile ale profesorilor (Conn, Edwards, Rosenthal & Crowne, 1968, în Riggio, 1989/2003). Cercetări realizate încă din anii '70 arată că oamenii pot intui așteptările subtile, nedeclarate ale celorlalți, optând apoi să se comporte conform acestora (Rosenthal, 1966, 199; Rosenthal & Jacobson, 1992; Rosenthal & Rubin, 1978, în Riggio, 1989/2003). Ceea ce oamenii spun este adesea diferit de ceea ce simt sau gândesc. Este deci foarte important modul în care oamenii utilizează informațiile despre emoții, nu doar faptul că le pot percepe.

Funcționarea familiei

„Unul dintre cele mai răspândite tipuri de grupuri sociale este familia” (Mihăilescu, 2003). Fiecare dintre noi face parte din cel puțin o familie, începând cu aceea în care s-a născut, continuând cu comunitatea din care face parte, grupul de prieteni sau colegi. Schifirneț (2004, p. 153) consideră că „familia este un tip de comunitate umană alcătuită din persoane legate între ele prin relații de consangvinitate și înrudire, care trăiesc împreună, cooperează și au grijă de copii”. Rudenia, familia și căsătoria sunt termeni apropiați. Rudenia cuprinde atât legături genetice cât și unele inițiate prin căsătorie.

În zilele noastre, modelul predominant este cel al familiei nucleare, în care cuplu căsătorit (sau un părinte singur) trăiește împreună cu copiii, proprii sau adoptați. În vreme ce în societățile civilizate este preferată monogamia, poligamia este încă preferată în unele culturi.

Funcțiile familiei sunt: reproducerea (locul de procreare și de naștere a copiilor), funcția economică (rezultată din necesitatea asigurării condițiilor materiale necesare vieții de familie și creșterii copiilor), socializarea (constituind mediul primar de îngrijire a copiilor), funcția sexuală (reglementează comportamentul sexual), funcția educativă și asigurarea cadrului de manifestarea a afectivității (cuplul trăiește într-un mediu al intimității și al

căldurii sufletești). Funcția de socializare este cea mai importantă pentru lucrarea de față. Procesul de dezvoltare al copilului, început din primele momente de viață, continuă sub influența familiei până la perioada independenței. În tot acest timp, copilul învață de la părinți limba, norme, valori, principii de conduită. Ceea ce antropologii numesc procesele de enculturare, Schifirneț (2004, p. 67) explică din punct de vedere psihologic ce presupune socializarea: „modul de a învăța deprinderile de control al instinctelor. Omul trăiește permanent tensiunea dintre necesitatea de a-și adapta comportamentul sau la cerințele sociale și impulsurile lui către activități nepermise social. Socializarea rezolvă această contradicție, orientându-l pe individ numai spre normele, valorile și regulile sociale”. Astfel, copilul învață cum să se comporte adecvat atât grupurilor din care face parte, dar și celor din care nu va face parte niciodată. Se poate spune deci că socializarea „joacă un rol critic în menținerea echilibrului social și în posibilitatea societății de a-și îndeplini scopurile” (Schifirneț, 2004, p. 68).

Proces complex, început în copilărie, continuat pe tot parcursul vieții, socializarea presupune internalizarea unor credințe, valori și normele ale societății. Nu toate sunt internalizate, unele sunt respectate doar de teama sancțiunilor ori încălcate tocmai pentru că nu corespund cu preferințele personale. Putem spune deci că socializarea reprezintă un ghid pentru dezvoltarea personalității.

Legătura dintre funcționarea familiei și sensibilitatea interpersonală

Este indubitabilă influența familiei asupra dezvoltării copilului. Nu putem deci înțelege gradul dezvoltării abilităților sociale fără a lua în considerare mediul din care provine persoana în cauză, mai exact modul de relaționare al acesteia cu părinții. Grija pe care membrii și-o poartă unii altora, măsura în care se manifestă apropierea emoțională și exprimarea emoțiilor în sine sunt semnificative. Abilitatea de a recunoaște emoții din expresiile faciale pare a fi, cel puțin parțial, înnăscută. Nou-născuții preferă să se uite la fețe, mai degrabă decât la alți stimuli complecși, prin urmare, există posibilitatea de a fii programați să se concentreze pe informațiile transmise pe aceasta cale (Fantz, 1961; Kagan & Lewis, 1965, în Feldman Barret & Salovey, 2002). Cu toate acestea, competențele de recunoaștere ale sugariilor sunt rudimentare, iar abilitatea de a decodifica expresiile faciale se îmbunătățește semnificativ odată cu vârsta (Feldman, Coats și Spielman, 1996; Lenti, Lenti-Boero & Giacobbe, 1999; Philippot & Feldman, 1990 în Feldman Barret & Salovey, 2002).

Există studii ce atestă că aceia ce provin din familii relativ inexpressive devin mai pricepuți la a înțelege expresii faciale decât cei care provin din familii expresive, deoarece a învăța să recunoască subtilități produce mai multă satisfacție celor care provin din familii mai puțin expresive (Halberstadt, 1983, 1986, în Feldman Barret & Salovey, 2002). Copiii care cresc în medii violente prezintă o capacitate redusă de a recunoaște expresii pozitive (Camras, Grow & Ribordy, 1983; Hodgins & Belch, 2000, în Feldman Barret & Salovey, 2002). Hodgins & Belch sugerează că acești copii nu învață să recunoască expresii faciale care sunt rare și, prin urmare, este mai puțin util a fi înțelese.

Ipotezele cercetării

1. Abilitatea copilului de a decodifica comportamentele nonverbale este relaționată semnificativ cu funcționarea familiei.
2. Abilitatea copilului de a decodifica comportamentele nonverbale corelează semnificativ cu nivelul intimității dintre copil și părinți.
  - 2.1 Abilitatea copilului de a decodifica comportamentele nonverbale corelează semnificativ cu nivelul evaluat de mamă al intimității dintre copil și mamă.
  - 2.2 Abilitatea copilului de a decodifica comportamentele nonverbale corelează semnificativ cu nivelul evaluat de tată al intimității dintre copil și tată.
  - 2.3 Abilitatea copilului de a decodifica comportamentele nonverbale corelează semnificativ cu nivelul evaluat de copil al intimității dintre copil și părinți.
3. Perspectiva copilului asupra funcționării familiei corelează semnificativ cu nivelul dezvoltării abilităților sociale ale copilului.

Metoda

Participanți

Lotul de disponibilitate a fost format din 30 de familii a câte trei membri (mama, tatăl și fiul sau fiica) din mediul urban. Mamele au avut vârste cuprinse între un minim de 33 și un maxim de 48 de ani ($M = 39.70$, $AS = 4.19$), tații au avut vârste cuprinse între 36 și 49 de ani ($M = 41.90$, $AS = 3.59$), iar copiii au avut vârste cuprinse între 13 și 15 ani ($M = 13.67$, $AS = 0.75$). Dintre copiii, 18 au fost de genul masculin, iar 12 de genul feminin. Niciunul dintre copii nu are frați. Douăzeci și șapte dintre copiii ai căror familii au participat au făcut parte din colectivele a două clase, a VII-a și a VIII-a, dintr-o școală generală, ceilalți trei elevi au provenit din alte școli.

Instrumente de cercetare

Pentru a evalua modul de funcționare al familiei, a fost utilizat *Family Assessment Device* (FAD), dezvoltat de Epstein, Baldwin și Bishop în anul 1983. Chestionarul cuprinde 60 de itemi cu câte patru variante de răspuns (Acord susținut, Acord, Dezacord și Dezacord susținut). Treizeci și cinci dintre itemi descriu funcționarea anormală, fiind notați invers. Acest instrument este realizat pe baza modelului McMaster, conform căruia structura și organizarea familiei sunt importante în determinarea comportamentelor membrilor.

Funcționarea familiei este descrisă utilizând șase dimensiuni pe baza cărora se distinge între familiile sănătoase (normale) și cele nesănătoase (anormale): *Problem Solving* (PS, Rezolvarea Problemelor), *Communication* (COM, Comunicare), *Roles* (ROL, Roluri), *Affective Responsiveness* (ARESP, Receptivitate Afectivă), *Affective Involvement* (AINV, Implicare Afectivă), *Control* (CTRL, Control Comportamental), completate de o a șaptea scală, *General Functioning* (GeneralFAD, Funcționare Generală). *Rezolvarea Problemelor* se referă la abilitatea familiei de a parcurge cei șapte pași de la indentificarea problemei (de ordin afectiv ori instrumental) până la soluționarea ei. *Comunicarea* se referă la eficacitatea și stilul de comunicare în cadrul familiei. Comunicare eficientă este considerată transmiterea clară a mesajelor verbale. *Rolurile* sunt tiparele repetitive de comportament necesare îndeplinirii nevoilor instrumentale și afective ale membrilor familiei. *Receptivitatea Afectivă* evaluează abilitatea membrilor familiei de a răspunde afectiv cantitativ și calitativ adecvat unei game largi de stimuli (de

exemplu: iubire, fericire, furie și tristețe). *Implicarea Afectivă* evaluează măsură în care membrii investesc afecțiune, grijă și preocupare unul pentru celălalt. Scala *Control* se referă la stilul familiei prin care sunt menținute disciplina și standardele de comportament (de exemplu: flexibil sau rigid) (Sun și Cheung, 1997).

Social Skills Inventory (SSI), dezvoltat de Ronald Riggo (1989) este un instrument cu 90 de itemi ce cuprinde șase scale a câte 15 itemi, utilizat pentru măsurarea abilităților sociale, bazat pe modelul teoretic al abilităților de comunicare ce presupune existența a trei clase: abilități în transmiterea (corectă, în conformitate cu ceea ce se intenționează), în primirea (recunoașterea corectă a emoțiilor celorlalți) și în reglementarea sau controlul comunicării informațiilor interpersonale. Pentru a răspunde celor 90 de itemi, în conformitate cu măsura în care persoana examinată consideră caracteristic pentru sine fiecare afirmație, există cinci variante, notate cu cifre de la unu la cinci: Dezacord total, Dezacord parțial, Acord, Acord parțial, Acord total. A fost raportată o fidelitate test-retest variază între .81 și .96, pe un eșantion mic de participanți ($N = 40$), care au completat SSI la un interval de două săptămâni. Valorile Cronbach-Alpha pentru scalele SSI variază între .65 și .88 ($M = .73$), pentru un eșantion de adulți și între .64 și .89 pentru un eșantion de studenți ($M = .79$). După cum sugerează și denumirea, SSI măsoară abilitățile sociale, atât verbale, cât și nonverbale, în șase domenii și furnizează un scor total ce reflectă nivelul global al dezvoltării abilităților sociale. Spre deosebire de alte instrumente care presupun auto-raportare, SSI este mai complet deoarece conține itemi prin care sunt evaluate opiniile altora despre cel examinat.

Scalele inventarului sunt: *Emotional Expressivity* (EE, Expresivitate Emoțională), *Emotional Sensitivity* (ES, Sensibilitate Emoțională), *Emotional Control* (EC, Control Emoțional), *Social Expressivity* (SE, Expresivitate Socială), *Social Sensitivity* (SS, Sensibilitate Socială), *Social Control* (SC, Control Social).

În completarea evaluării familiei, a fost ales *Intimacy Scale* (IS), instrument cu 17 itemi, construit pentru a evalua intimitatea generală sau afecțiunea. Intimitatea este definită de autori, Walker și Thompson (1983) ca fiind „grija pe care și-o poartă unii altora membrii unei familii și includ în ea aspecte ale apropierii emoționale, precum: afecțiunea, altruismul, bucuria, satisfacția, sentimentul că relația este importantă pentru individ, deschiderea, respectul, solidaritatea și angajamentul” (p. 841). Scorul minim care se poate obține este unu, iar cel maxim șapte, totalul reprezentând media aritmetică a răspunsurilor celui examinat. Scala are consistență internă cu valori Cronbach-Alpha variind între .91 și .97.

Sensibilitatea interpersonală a fost măsurată utilizând *Profile of Nonverbal Sensitivity* (PONS), realizat de Robert Rosenthal, publicat în 1979, are la bază modelul „feliilor subțiri” (*thin slices*), conform căruia oamenii pot depista așteptările nedeclarate ale celorlalți, dar comunicate prin intermediul comportamentelor expresive. Acestea surprind nuanțele celor exprimate, de aceea „feliile subțiri” sunt mostre extrase din aceste comportamente, imagini dinamice de scurtă durată, mai mică de cinci minute (Rosenthal, 1979). Forma completă a PONS conține în 220 de secvențe a câte două secunde audio, video sau audio și video. Testul constă în înfățișarea a 11 canale de comunicare în câte 20 de scene.

Consistența internă pentru varianta lungă a testului este .86. Formele scurte au o consistență internă mai mică de .40. Fidelitatea test-retest a variantei complete pentru

perioade de 10 zile până la 10 săptămâni este .69. Au fost realizate o serie de studii pentru stabilirea validității convergente care au condus la concluzia că PONS măsoară ceea ce poate fi numit „sensibilitate la indicii nonverbalii” (Hall, 2001, în Hall și Bernieri, 2001). Pentru lucrarea de față a fost utilizată forma scurtă ce constă într-o succesiune de 40 de secvențe video alb-negru, fără sunet, cu durată de două secunde, între care există o pauză de cinci secunde. Acestea înfățișează fie față, fie corpul unei tinere aflată în diferite situații sociale și interpersonale. Există două variante de răspuns cu privire la activitatea realizată de persoana filmată, dintre care doar una este corectă.

Rezultate

1. Abilitatea copilului de a decodifica comportamentele nonverbale este relaționată semnificativ cu funcționarea familiei

Perspectiva copilului asupra funcționării familiei

Urmărind rezultatele copiilor ($N = 30$) la *Family Assessment Device*, se observă că scorul mediu cel mai ridicat se găsește la scala *Roluri* ($M = 23.70$, $AS = 4.16$), iar cel mai scăzut la *Rezolvarea Problemelor* ($M = 11.53$, $AS =$

2.17). Aceasta înseamnă că, în viziunea copiilor, fiecare dintre membrii familiei are comportamentul adecvat rolului său în așa fel încât aceștia simt că nevoile afective le sunt satisfăcute. În plus, atunci când intervine o problemă, indiferent de natura ei, copiii percep o abilitate slab dezvoltată a familiei de a parcurge pașii necesari soluționării acesteia.

Perspectivă asupra funcționării familiei

Dintre scorurile medii obținute de părinți la *Family Assessment Device*, se remarcă cel de la scala *Roluri* (pentru mame: $M = 22.20$, $AS = 3.99$ și $M = 22.43$, $AS = 3.93$ și pentru tați: $M = 22.43$, $AS = 3.93$), fiind cel mai ridicat, respectiv cel de la *Rezolvarea Problemelor* (pentru mame: $M = 10.16$, $AS = 2.65$ și pentru tați: $M = 10.33$, $AS = 2.09$), cel mai scăzut. De asemenea, nu au existat corelații între cele două perspective. Similaritățile descoperite sugerează că părinții au perspective aproape identice asupra modului de funcționare al familiei. Amândoi consideră că membrii familiei au un comportament constat în relație cu ceilalți membrii, satisfăcându-și astfel reciproc nevoile afective, însă par să existe dificultăți atunci când este necesară soluționarea unei probleme familiale, emoționale sau de altă natură.

Tabelul 1. Mediile rezultatelor mamei, taților și copiilor la scalele FAD

Scale FAD	Mame		Tați		Copii	
	M	AS	M	AS	M	AS
PS	10,16	2,65	10,33	2,09	11,53	2,17
COM	17,13	3,88	17,80	3,64	19,66	3,63
ROL	22,20	3,99	22,43	3,93	23,7	4,16
ARESP	12,76	5,28	11,97	2,90	13,63	3,14
AINV	14,13	3,35	14,70	3,60	15,56	3,48
CTRL	18,73	3,60	18,73	3,38	19,7	2,86
General FAD	19,80	4,83	20,47	5,29	21,6	4,89

Notă: PS = Rezolvarea Problemelor, COM = Comunicare, ROL = Roluri, ARESP = Receptivitate Afectivă, AINV = Implicare Afectivă, CTRL = Control Comportamental, General FAD = Funcționare Generală

Au existat diferențe semnificative între perspectiva copilului ($M = 11.53$, $AS = 2.17$) și mamei ($M = 10.16$, $AS = 2.65$) la scala *Rezolvarea Problemelor*, $t(58) = 2.18$, $p = .33$, precum și între perspectiva copilului ($M = 19.66$, $AS = 3.63$) și mamei ($M = 17.13$, $AS = 3.88$) la scala *Comunicare*, $t(58) = 2.6$, $p = .12$. De asemenea, au existat diferențe semnificative între perspectiva copilului ($M = 11.53$, $AS = 2.17$) și tatălui ($M = 10.33$, $AS = 2.09$) la scala *Rezolvarea Problemelor*, $t(58) = 2.17$, $p = .33$, precum și între perspectiva copilului ($M = 13.63$, $AS = 3.14$) și tatălui ($M = 11.97$, $AS = 2.9$) la scala *Receptivitate Afectivă*, $t(58) = 2.13$, $p = .37$. Rezultatele sugerează că membrii familiei pot întâmpina dificultăți atunci când trebuie să parcurgă pașii rezolvării unei probleme împreună, indiferent de natura acesteia. Există diferențe între modul în care mamele și copiii evaluează comunicarea eficientă, transmiterea clară și corectă a mesajelor verbale în cadrul familiei, iar tații și copiii tind să nu fie de acord cu privire la receptivitatea la trăirile celorlalți membrii și răspunsul în conformitate cu acestea.

Se poate afirma deci că ipotezele conform cărora: există diferențe semnificative între perspectivele mamei, respectiv tatălui și copilului cu privire la funcționarea familiei sunt acceptate.

Analiza rezultatelor obținute de participanți a arătat că nu există relații între abilitatea copilului de a decodifica

mesajele transmise pe cale nonverbală, măsurată cu *Profile of Nonverbal Sensitivity*, și modul de funcționare al familiei din care aceștia fac parte, ipoteza fiind respinsă. Astfel, se poate spune că abilitatea de a decodifica acest gen de mesaje nu depinde de modul în care membrii percep modul de funcționare al familiei, nici de măsura în care membrii sunt de acord asupra îndeplinirii funcțiilor și sarcinilor în cadrul familiei.

2. Abilitatea copilului de a decodifica comportamentele nonverbale corelează semnificativ cu nivelul intimității dintre copil și părinți

Testarea ipotezei mai sus menționate a necesitat formularea a doua subipoteze. Deoarece în cadrul testării celei de-a treia ipoteze s-a constatat că nivelul de intimitate perceput de mame nu este semnificativ diferit de cel perceput de tați în relația cu copilul și au fost utilizate scorurile medii ale „părinților”. Au fost testate, pe rând, relația dintre rezultatele copiilor la testul *Profile of Nonverbal Sensitivity* și: perspectiva copilului, apoi a părinților asupra intimității dintre copil și părinți, perspectiva mamei asupra intimității dintre copil și mamă, respectiv perspectiva tatălui asupra intimității dintre copil și tată (vezi Anexa 1).

Ipotezele conform cărora abilitatea copilului de a decodifica comportamentele nonverbale corelează semnificativ cu nivelul intimității dintre copil și mamă, respectiv tată, nu sunt susținute de date. Aproximativ emoțională dintre părinți și copil nu contribuie la gradul dezvoltării al abilității copilului de a interpreta cu precizie mesajele nonverbale transmise de ceilalți.

3. *Perspectiva copilului asupra funcționării familiei corelează semnificativ cu nivelul dezvoltării abilităților sociale ale copilului*

În urma generării rezultatelor s-a constatat existența unor corelații semnificative între rezultatele copiilor la scalele *Family Assessment Device* și *Social Skills Inventory*, deci între modul de funcționare al familiei și nivelul dezvoltării abilităților sociale ale copilului, însă doar între scalele *Role* și *Sensibilitate Socială* ($r = .44, p < .05$), respectiv *Receptivitate Afectivă* și *Expresivitate Emoțională* ($r = -.36, p < .05$), *Sensibilitate Emoțională* ($r = -.40, p < .05$), *Control Social* ($r = -.39, p < .05$), *Total Expresivitate* ($r = -.42, p < .05$), *Scor Total SSI* ($r = -.38, p < .05$). Astfel, cu cât comportamentele membrilor familiei sunt mai bine încadrate în tiparul corespunzător fiecărui rol, cu atât copilul va interpreta mai corect ceea ce i se comunică verbal și înțelege mai bine care sunt comportamentele adecvate fiecărei situații sociale. Corelațiile moderate negative dintre scala *Receptivitate Afectivă* și cele cinci scale SSI sugerează că odată cu percepția adecvării, în contextul familial, a răspunsul afectiv din partea membrilor, scad șansele ca fiul sau fiica să întâmpine dificultăți în receptarea, interpretarea și emiterea corectă a mesajelor nonverbale.

Discuții

Rezultatele sugerează că părinții au perspective aproape identice asupra modului de funcționare al familiei, ușor diferite de viziunea copilului. Atât în viziunea copiilor, cât și în cea a părinților, fiecare dintre membrii familiei are comportamentul constat, adecvat rolului său, în relație cu ceilalți membrii în așa fel încât aceștia simt că nevoile afective le sunt satisfăcute. Cu cât comportamentele membrilor familiei sunt mai bine încadrate în tiparul corespunzător fiecărui rol, cu atât copilul va interpreta mai corect ceea ce i se comunică verbal și înțelege mai bine care sunt comportamentele adecvate fiecărei situații sociale în care se găsește. Odată cu percepția adecvării, în contextul familial, a răspunsul afectiv din partea membrilor, atât calitativ cât și cantitativ, la o gamă largă de stimuli, se diminuează dificultățile copilului în receptarea, interpretarea și emiterea corectă a mesajelor nonverbale, ceea ce permite o adaptare mai ușoară la situațiile sociale.

Există diferențe între modul în care mamele și copiii evaluează comunicarea eficientă, transmiterea clară și corectă a mesajelor verbale în cadrul familiei, iar tații și copiii tind să nu fie de acord cu privire la receptivitatea la trăirile celorlalți membrii și răspunsul în conformitate cu acestea. De asemenea, apropierea emoțională dintre părinți și copil nu contribuie la gradul de dezvoltare al abilității copilului de a interpreta cu precizie mesajele nonverbale transmise de ceilalți.

Abilitățile de a înțelege, recepționa și transmite mesaje nonverbale nu depind de nivelul intimității în relația cu părinții, nici de modul de funcționare, în ansamblu, al familiei.

Există o serie de limite ale studiului, care au impact asupra posibilității de generalizare a rezultatelor. Numărul participanților este redus, ceea ce nu permite o generalizare a rezultatelor obținute. Participanții au provenit doar din mediul urban și nu au fost luate în considerare slujbele părinților. În plus, studiul viitoare ar putea avea în vedere o serie de alte variabile cum sunt: etapa dezvoltării copiilor (deci variabila „vârstă”) sau genul, pentru a testa dacă și în această etapă a dezvoltării apar diferențele între persoanele de gen feminin și cele de gen masculin în ceea ce privește nivelurile dezvoltării sensibilității interpersonale. „Nivelul de sociabilitate al femeilor este mai ridicat decât cel al bărbaților” (Connellan, Baron-Cohen, Wheelwright, Batki & Ahluwalia, 2000, p. 1). Astfel, persoanele de sex feminin prezintă un nivel mai ridicat al înțelegerii sociale și sensibilitate la exprimarea emoțiilor (Baron-Cohen, Jolliffe, Mortimore & Robertson, 1997; Baron-Cohen, O'Riordan, Stone, Jones & Plaisted, 1999; Happe, 1995; Rosenthal, Hall, DiMatteo, Rogers & Archer, 1979, în Connellan, 2000) și mai bună înțelegere a temelor sociale în povestiri (Willingham & Cole, 1997, în Connellan, 2000) decât persoanele de sex masculin din aceeași grupă de vârstă. Connellan et. al au realizat un studiu în care participanții au fost 102 de nou-născuți pentru a cerceta dacă dimorfismul sexual este înăscut sau dobândit prin influența socială și culturală. Rezultatele cercetării au arătat că diferențele de sex au parțial origine biologică. De asemenea, trăsăturile de personalitate ale copilului și părinților nu au fost luate în calcul, nici cele despre care s-a arătat că determină scoruri mai înalte, nici cele care nu au fost încă studiate. Există posibilitatea ca, de exemplu, nivelul introversiei să afecteze măsura în care un membru își manifestă trăirile, iar nivelul ridicat al impulsivității unuia sau mai multora dintre membri să afecteze modul în care aceștia interacționează.

Trebuie luați în considerare factorii care pot influența performanța la metodele de evaluare a sensibilității interpersonale. De exemplu, Alloy și Abramson (1979, 1982, în Hall și Bernieri, 2001) susțin că, în vreme ce o dispoziție afectivă pozitivă temporară facilitează precizia recunoașterii emoțiilor, trăsăturile afective stabile nu au ca rezultat un anume tipar de rezultate. În plus, stările negative cronice, ca depresia, tind să fie asociate cu percepția mai precisă, mai ales a stimulilor negativi (Bargh și Tota, 1988, Ruhlman, West și Pasahow, 1985, în Hall și Bernieri, 2001). Deci și acest aspect ar trebui luat în considerare în cadrul unor cercetări viitoare.

În plus, a fost aleasă forma scurtă a testului PONS, în detrimentul versiunii lungi datorită timpului mare (aproximativ o oră) de administrare pe care aceasta din urmă o necesită. Forma scurtă nu obosește participantul, nu are itemi cu format repetitiv, dar are consistență internă mai mică. Bernieri și Gill (2001, în Hall & Bernieri 2001) subliniază o problemă importantă în lucrul cu instrumente de evaluare a sensibilității interpersonale: operaționalizarea indicilor nonverbale. Există deci posibilitatea că cele 40 de imagini selectate să nu fi fost reprezentative pentru comportamentele pe care autorii au dorit să le ilustreze. Imaginile dinamice nu au avut sonor, dar au fost alb-negru, fapt ce poate contribui la diminuarea posibilității de a recepta corect emoțiile. Participantilor le-a fost permis să citească variantele de răspuns, având astfel indicii în legătură cu posibilele mesaje nonverbale ce urmează a fi văzute, fapt ce ar fi putut influența acuratețea răspunsurilor.

Lucrarea de față dorește să sublinieze importanța mediului familial pentru dezvoltarea sănătoasă a copilului.

Familia este aceea care îngrijește copilul încă de la naștere, când acesta nu se poate descurcă singur, este mediul în care copilul învață despre comportamente și adecvarea lor la diversele situații prin internalizarea normelor și valorilor societății din care face parte. Învață, de asemenea, să primească mesaje afective și cum să își manifeste trăirile. Comportamentului nonverbal este esențial pentru supraviețuire. Omul este ființă socială, deci o bună relaționare cu cei din jur, atât apropiați, cât și necunoscuți, este un factor important ce contribuie nu doar la succesul academic și profesional, ci și la bunăstarea personală și un

nivel ridicat de satisfacție cu viața. Însă pentru a recunoaște existența și semnificația indicilor nonverbale, ajungem din nou la importanța mediului familial. O dezvoltare pozitivă din punct de vedere social și psihologic se întâmplă la copii când aceștia sunt crescuți în familii de către mamele și tații lor (Schifirnet, 2004, p. 70), nu putem nega deci existența unei legături de importanță vitală între funcționarea familiei și dezvoltarea biologică, psihică și socială sănătoasă a copilului.

Bibliografie

- Anger E., Hillary, M., Abigail A., Ambady, N.. (2002) *The Wisdom of Feelings: Processes Underlying Emotional Intelligence*. New York, N. Y.: The Guilford Press.
- Berry, D.S., Pennebaker, J.W. (1993). Nonverbal and verbal emotional expression and health. *Journal of Psychotherapy and Psychosomatics* 59(1), 11-9. Regăsit la 6 noiembrie 2010 la Center for Biotechnology Information PubMed, la <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/8441791>
- Birkenbihl, V. F., *Antrenamentul comunicării sau arta de a ne înțelege*, București: Ed. Gemma Pres, 1997.
- Chelcea, S. (2005). *Comunicarea nonverbală în spațiul public - studii, cercetări, aplicații*. București: Editura Tritonic.
- Chelcea, S. (2005). *Comunicarea nonverbală: gesturile și postura. Cuvintele nu sunt de-ajuns*. București: Editura Comunicare.ro.
- Connellan, J., Baron-Cohen, S., Wheelwright, S., Batki, A., Ahluwalia, J. (2000). Sex differences in human neonatal social perception. *Infant Behavior & Development* 23 (2000) 113–118.
- Decety, J., Batson, C. D. (2007). Editorial Social neuroscience approaches to interpersonal sensitivity. *Social Neuroscience* 2 (3-4), 151-157. doi:10.1080/17470910701506060
- Feldman Barret, L., Salovey, P. (Eds.) (2002). *The Wisdom of Feelings: Processes Underlying Emotional Intelligence*. New York, N. Y.: The Guilford Press.
- Freeman, J. B., Johnson, K. L., Ambady, N., Rule, N. O. (2010). Sexual Orientation Perception Involves Gendered Facial Cues. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36(10), 1318–1331.
- Gadsden, V. L. (1996). *Brief: Intergenerational Learning: A Review of the Literature*. Regăsit la 5 martie 2011 la <http://www.ncoff.gse.upenn.edu/sites/ncoff.messageagency.com/files/brief-int.pdf>
- Giddens, A. (2000). *Sociologie*. București: Editura All.
- Grotevant, H. D., Carlson, C. I. (1989). *Family Assessment. A Guide to Methods & Measures*. New York, N. Y.: The Guilford Press.
- Hall, J., Bernieri, F. J (Eds.) (2001). *Interpersonal Sensitivity: Theory and Measurement*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Inc.
- Harrigan, J. A., Rosenthal, R., Scherer, K. R. (Eds.). (2005). *The new handbook of Methods in Nonverbal Behavior Research*. New York, N. Y.: Oxford University Press.
- Knapp, M., Hall, J. (2007/2010). *Nonverbal Communication in Human Interaction*. Boston, MA: Wadsworth, CENGAGE Learning.
- Mihăilescu, I. (2003). *Sociologie Generală. Concepte fundamentale și studii de caz*. Iași: Polirom.
- Navarro, J. (2008). *What every body is saying*. New York: Harper-Collins Publishers
- Phan, L. L. (2005). Mind-Reading in Social Interaction: A Parsimonious Mediating Formula for a Popular Magic. *Graduate Psychology Magazine The Free Mind*, 1.
- Prati, M. L., Liu, Y., Perrewe, P. L., Ferris, G. R. (2009). Emotional intelligence as moderator of the surface acting-strain relationship. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 15 (4), 368-380. doi: 10.1177/1548051808328518
- Riggio, R. E., Carney, D. R. (1989/2003). *Social Skills Inventory Manual* (2nd ed). Menlo Park, CA: Mind Garden Inc.
- Roter, D.L., Frankel R.M., Hall J.A., Sluyter D. (2006). The expression of emotion through nonverbal behavior in medical visits. Mechanisms and outcomes. *Journal of General Internal Medicine Suppl 1:S28-34*, Retrieved March 29, 2011 from National Center for Biotechnology Information PubMed, <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16405706>
- Rule, Ambady (2010). First Impressions of the Face: Predicting Success. *Social and Personality Psychology Compass* 4(8), 506–516.
- Schifirnet, C. (2004). *Sociologie*. București: Comunicare.ro.
- Sun, Y.K.S., Cheung, S.K (1997). Family functioning, social support to families, and symptom remittance of schizophrenia. *Hong Kong Journal of Psychiatry*, 7, 19-25.
- Walker, A. J., Thompson, L. (1983). Intimacy and intergenerational aid and contact among mothers and daughters, *Journal of Marriage and the Family*, 45(4), 841-849.
- Weisbuch, M., & Ambady, N. Thin slice vision. (2010). In R. B. Adams, Jr., N. Ambady, K. Nakayama. and S. Shimojo (Eds.), *Social Vision*, (pp. 28-247), Oxford, UK: Oxford University Press.

Anexa 1

Corelații între rezultatele la PONS și IS

Corelații PONS și IS (nivelul intimității raportat de copil)

		Față	Corp	Total	CP
Față	Corelație Pearson	1	,149	,632**	-,083
Corp	Corelație Pearson	,149	1	,860**	,272
Total	Corelație Pearson	,632**	,860**	1	,171
CP	Corelație Pearson	-,083	,272	,171	1

** . Corelația este semnificativă la pragul de 0.01 level (2-tailed); Notă: CP = corelația copil - părinți

Corelații PONS și IS (nivelul intimității raportat de părinți)

		Față	Corp	Total	PC
Față	Corelație Pearson	1	,149	,632**	-,166
Corp	Corelație Pearson	,149	1	,860**	,181
Total	Corelație Pearson	,632**	,860**	1	,056
PC	Corelație Pearson	-,166	,181	,056	1

** . Corelația este semnificativă la pragul de 0.01 level (2-tailed); Notă: PC = corelația părinți - copil

Corelații PONS și IS (nivelul intimității raportat de tată în relația cu copilul)

		Față	Corp	Total	TC
Față	Corelație Pearson	1	,149	,632**	-,141
Corp	Corelație Pearson	,149	1	,860**	,205
Total	Corelație Pearson	,632**	,860**	1	,088
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,644
	N	30	30	30	30
TC	Corelație Pearson	-,141	,205	,088	1

** . Corelația este semnificativă la pragul de 0.01 level (2-tailed); Notă: TC = corelația tată - copil

Corelații PONS și IS (nivelul intimității raportat de mamă în relația cu copilul)

		Față	Corp	Total	MC
Față	Corelație Pearson	1	,149	,632**	-,160
Corp	Corelație Pearson	,149	1	,860**	,118
Total	Corelație Pearson	,632**	,860**	1	,010
MC	Corelație Pearson	-,160	,118	,010	1

** . Corelația este semnificativă la pragul de 0.01 level (2-tailed); Notă: MC = corelația mamă - copil